

УДК 811.161.2(02)

Галина ГРИМАШЕВИЧ

канд. філол. наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

АКТУАЛІЗАЦІЯ ДІАЛЕКТНОГО МОВЛЕННЯ ПІДЛЯШШЯ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ: ФОНЕТИЧНІ РИСИ

2023 року побачило світ нове видання «Країна свого слова. Антологія українськомовного письменства Підляшшя», яке впорядкував та написав до нього передмову Юрій Гаврилюк. Дослідження присвячене актуалізації українського говіркового підляського мовлення в сучасному художньому дискурсі. Увага до означеного регіону зумовлена тим, що він розташований поза межами України, на теренах Польщі, хоча історично й лінгвально є українськомовним. Зауважимо, що впродовж XX – XXI ст. підляські (надбузько-поліські) говірки як оригінальний діалектний ареал привертали увагу вчених-діалектологів, зокрема Всеволода Ганцова, Федота Жилка, Ярослава Рудницького, Степана Бевзенка, Олекси Горбача, Івана Матвіяса, Ганни Воронич, Григорія Аркушина, які порушували питання

територіального розташування говірок, належність їх до окремого діалектного утворення чи частини західнополіського говору північноукраїнського наріччя, вивчали вплив польської мови та підляське мовлення, акцентували на збереженні говіркових особливостей на цих теренах тощо. Проаналізувавши погляди багатьох учених, Григорій Аркушин вважає підляські говірки західнополіськими, хоча вони й мають деякі специфічні мовні риси, зокрема дифтонги. Крім того, діалектолог видав збірник власноруч записаних діалектних текстів «Голоси з Підляшшя», передавши говіркове мовлення представленої території з максимальним збереженням діалектних особливостей [1]. В антології українськомовного письменства Підляшшя «Країна свого слова» вміщено поезію, прозу, драматичні твори, мемуаристику, усні історії, листування, переклади тощо близько 80 авторів, які свідомо максимально насичують свої твори підляськими діалектизмами, демонструючи таким способом незнищенність і вічність говіркового українського мовлення навіть поза межами своєї країни, актуалізуючи його в текстах.

Джерелами нашої розвідки слугували поетичні тексти Василя Альбічука, Юрія Баєни, Василя Білокозовича та Ірини Боровик, уміщені в зазначеному вище виданні.

Як стверджують діалектологи, одна з визначальних рис підляського етноконтинууму – наявність дифтонгів на місці ъ, давнього [e] та етимологічного [o]. Таку особливість системно спостерігаємо в досліджуваних поезіях усіх авторів, насамперед Юрія Баєни «Землю ти моя»: «*Яблнью розспівана і золотая, кормільницьо*» [2: 81]; «Дай мніє, радуго...»: *Дай мніє, радуго, своуй кольор найхоруоци*»; «дай мніє, сонце, своіє промені найтепліейши», «дай мніє, збуоже, своє колуосє найзолотіейше», «дайте мніє, риекі, своіє води найчистіейши», «дайте мніє, пташкі, своіє пісніє найміліейши» [2: 82]; «Біловезька молитва»: «*Цариця веж біелих в небі*», «*і звонкою тішиною глибокою*» [2: 82]; «Шуміт могутні буор»: «*свіет просякнути божою красою*»,

«*Душа у конваліях біелих*», «*Тіхих квіток шепот, передзвон...*», «Ах, як тяжко повірити, што живу на вічній вуйніе добра зо злом....» [2: 83]; «Думками...»: «*Думками-надіємі, паметю, душою й серцьом у рудну вростаю землю*», «*Всіємі коренямі нестримно углиб іду, <...> і через житє несті животворни краплі води вієри, надієї, любові*» [2: 83]; «Патрийотам.....»: «*Вони суоль земліє*» [2: 83]; «В очах твоїх...»: «*В очах твоїх розсвієти рання*», «*У душіє твоюой народілася пієсня*» [2: 83]; «Невідімуї»: «*Не прощайся зо мною бієлою заметієлюю*», а також Василя Білокозовича «Люде ми тяжкої долі»: «*Працюємо цієли своєю вієк*» [2: 84], «Розпач дівчини»: «*Но серце на вієкі моє вжє з тобою*» [2: 86] та в поємі Ірини Боровик «Вінець»: «*Пуд лієсом з тобою жалі*», «*О, то нас свієт тогди тішиєв*», «*Всієм дохтор потрієбни, ще як!*», «*Тогди свієт цієли любі, Коб тієло горієло...*» [2: 100–101], «*Радость – чорни пуот, Щастя буоль, Страху муоль, Слюоз роса*» [2: 98] та ін. Системність і послідовність відтворення такої фонетичної риси об'єднує представлені в поезіях терени з українським Поліссям.

Збереження давнього [o] – одна з виразних рис підляських говірок, яка чітко, хоча кількісно значно менше, представлена в досліджуваних поетичних текстах Василя Альбічука «Любив я»: «*Любив пори року, їх кождоє свято*», «*Пієні і звичаї – духовне богатство*» [2: 75]; «*Я тільки з свободи правдиво б міг жити «була і подієлася спільная радость»*» [2: 76].

Автори поезій виразно демонструють ще одну особливість – збереження [i], який має здатність пом'якшувати попередній приголосний і так само є репрезентантом поліського наріччя. Зокрема, регулярно відтворюваною є ця особливість у поезіях Юрія Баєни «Біловезька молітва»: «*Володарка зєльоних брам і сіняви*», «*Одгороджана тішиною незглибляною*», «*І святимі дєрима своєого Царства*», «*принєсі на дрижащих журавлієних струєнах*», «*найтішиє стукот Земліє і серце Пуци*» [2: 82]; «Невідімуї»: «*Не одиходь од мене кроками лієтя*», «*Не кричи криками тішиєни*», «*Не плач сльозами неба*» [2: 83]; Василя Білокозовича «Люде ми тяжкої долі»: «*Болят нам і рукі болят нам і бокі*», «*Што робіті кажди пойме*» [2:

84], «Ратай»: «*Дощ ратая з поля зогнав, не дав доорати загона*» [2: 85] тощо; у поемі «Вінець» Ірини Боровик: «*Розсипалися горошки, полетіли в куточкі*», «*Пройдут роки, ой, пройдут роки. Сні синок, сні без тривоги. Ще не знають, ой, не знають біди Твоїє ноги*» [2: 101–102] тощо.

У царині консонантизму послідовно збережено таку говіркову особливість, як ствердіння [т] в особових формах дієслова, у віршах Юрія Баєни: «*там куди летят журавліни череди*», «*Обимают мене сосни і любов*», «*Колі гай зельони гомоніт*», «*Патрийотам Малої Отчизни гимнув не грают*», «*Фанфари труб'ят – не їм*», «*Не тие руки найвижей пудимают наш переможни стяг*» [2: 82–83]; Василя Білокозовича: «*Віками смокчут з нас кров*», «*Кудли твоїє посівієют од штодьоної біди без часу, руки і ноги зомлієют...*» [2: 84–85], Ірини Боровик: «*Очи затоплят в дорозі*», «*Колеса воза скрип'ят. Кони шальоно біжат. Поля по боках міготят. Хмари небом літят. Пташкі високо кричат*», «*Музиканти пригрівають. Дивчинята штось співають*» [2: 101] та ін.

Крім проаналізованих вище діалектних фонетичних особливостей підляських говірок, у творах поетів-підляшуків спостерігаємо й інші риси, зокрема відсутність подовження приголосних в іменниках середнього роду, яка системно представлена в текстах Ірини Боровик («*У тебе там гостина і сіяє*», «*Мовчаньом, што свіета не знає*», «*Кому – збуоже, кому – зіле*», «*Шелестит збуоже, зіле пахне*» [2: 96–98], «*Над житьом подумати нема колі*» [2: 99], «*Читанє? То не робота*», «*Цілованє коротше од життя*», «*І так колісь бивало, Што з коханя вмірالی*», «*На прощанє, і на щастє Батько скло розоб'є*», «*Розкажи нам своє житє*» [2: 100–102]), значно рідше – в інших авторів: «*І коб помолітись за житє*» [2: 81], «*В житю штоденнум є правна*» [2: 85] та ін.

Спорадично відзначаємо й інші говіркові особливості в системі вокалізму та консонантизму, з-поміж яких – наявність приставного та збереження вставного [г]: «*тогда, як на гуліці било тепло*» [2: 86], «*Нигде не утечеш*» [2: 94], водночас відсутність протетичного [в]: «*До окон загледає*» [2: 94], «*За окном свіета всьо*

росте і росте» [2: 94]; здатність голосного [е] пом'якшувати попередній приголосний: «*Серце твоє **алея** віершув...*» [2: 83], «*Но **серце** на вієкі моє вже з тобою*» [2: 86]; збереження давнього звукосполучення губний+й, насамперед у творчості Ірини Боровик: «*Дієд і баба **сп'ят!**.. Дєрева **шум'ят***», «*Светри **роб'ят**, вишивають і співають*», «*Колеса воза **скрип'ят***» [2: 100–102]; наявність [е] на місці [є] в ненаголошеній позиції: «*Пісок непєлічими в пустинях **памєти**, Всьє з **памєти** втикає*», «*Дивчєнят з **дєсєть** Кругом засядає*» [2: 99]; дисимілятивні зміни: «***Што** вечур покудієлє*», «*О! **Дохтором** бити – то так. Всієм **дохтор** потрієбни, ще як!*» [2: 100].

Отже, проаналізувавши фонетичні діалектні особливості в текстах поетів-підляшуків, можемо зробити висновок про те, що такі риси, архаїчні у своїй основі, системно збережені в мовленні жителів Підляшшя, яке відтворено в художньому дискурсі. Загалом такі елементи яскраво ілюструють особливості фонетики підляських говірок, що проявляються в характерних для цього ареалу мовних явищах, які зближують їх із поліськими, насамперед західнополіськими, говірками північноукраїнського наріччя. Діалектні риси відображають регіональну мовну самобутність та є невід'ємною частиною української діалектної різноманітності, збереженої в просторі й часі. Наше дослідження актуалізувало важливу проблему сьогодення – вивчення українських говірок, які перебувають поза межами України, що сприятиме збереженню унікальної лінгвальної спадщини прикордонних регіонів, а це стало можливим завдяки виданню антології українськомовного письменства Підляшшя «Країна свого слова», яка є надійним джерелом для різноманітних діалектологічних та культурологічних досліджень, оскільки в ній крізь призму художнього мовлення відображено культурну та мовну ідентичність Підляшшя.

Перспективи наукових пошуків убачаємо в дослідженні морфологічних та лексичних особливостей підляських говірок, актуалізованих у художніх текстах, представлених у досліджуваному виданні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аркушин Григорій. Голоси з Підляшшя (Тексти). Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2007. 536 с.
2. Країна твого слова : Антологія україномовного Підляшшя / Упорядк. та вступ Юрій Гаврилюк. Більськ на Підляшші, 2023. 512 с.